

ZINĀTNISKIE RAKSTI

AGRĪNĀS MODERNIZĀCIJAS¹ TĒMA EDGARA DUNSDORFA DARBOS

Valda Kļava

Dr. hist., Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes asociētā profesore. Zinātniskās intereses: agro jauno laiku vēsture Baltijas jūras reģionā, Latvijas agro jauno laiku historiogrāfija.

Rakstā analizēti izcilā latviešu vēsturnieka Edgara Dunsdorfa (1904–2002) pētījumi par 16.–18. gs., kuru ievērojamākā daļa veltīta 17. gs. Vidzemes saimniecībai. Dunsdorfa pieeja avotu materiālam un viņa izteiktie vērtējumi par aplūkojamā perioda norisēm Latvijas vēsturē tiek skatīti kontekstā ar tobrīd pasaules historiogrāfijā aktuālo, uz jauno laiku agrīno periodu attiecināto modernizācijas teoriju. Tiek secināts, ka Dunsdorfs atšķirībā no vairuma latviešu vēsturnieku ar bagātīga avotu materiāla palīdzību atainoja modernizācijas izpausmes agro jauno laiku saimniecībā un uzsvēra to kop-sakarību ar modernajām tendencēm politikā. Tas vērtējams kā ieguldījums latviešu vēstures zinātnes internacionalizācijā.

Atslēgas vārdi: Latvijas vēsture, agrie jaunie laiki, modernizācija, Edgars Dunsdorfs, historiogrāfija.

Ievērojamais latviešu vēsturnieks Edgars Dunsdorfs (1904–2002) bija agro jauno laiku vēstures speciālists. Savā garajā un bagātajā pētnieka mūžā Dunsdorfs pievērsies dažādām vēstures tēmām, tomēr viņa galvenais devums neapšaubāmi attiecas agro jauno laiku periodu Latvijas vēsturē. Tieši šā laika problemātikai ir veltīta Dunsdorfa disertācija,² viņa rediģētās monumentālās “Daugavas” sērijas trīs sējumi,³ nozīmīgākās avotu publikācijas un avotu komentāri,⁴ kā arī vairākas citas grāmatas un daudzi zinātniski raksti.

Dunsdorfa ieguldījums 16.–18. gs. Latvijas vēstures izpētē ir saglabājies īpašu nozīmi līdz mūsdienām, pirmkārt, pateicoties savām saturiskajām kvalitātēm. Lai gan gadu gaitā, kas mūs šķir no pētījumu sarakstīšanas brīža, daudzas tajos atrodamās atziņas ir neizbēgami zaudējušas daļu savas aktualitātes, šo pētījumu

īpašā vērtība slēpjas autora izmantotajā ārkārtīgi bagātīgajā, vēl līdz šim pilnībā neaprobētajā avotu materiālā, kā arī viņa izklāsta metodē, kas rosina uz datu, īpaši skaitlisko rādītāju, detalizētu analīzi un Latvijas vēstures parādību un attīstības tendenču salīdzinošu vērtējumu Baltijas jūras reģiona vēstures kontekstā. Otrkārt, arī tāpēc, ka ierobežotā agro jauno laiku vēstures pētniecības kapacitāte mūsdienā Latvijā⁵ ir traucējusi radīt jaunus apkopojošus, pietiekami plašā problemātiskajā un tematiskajā diapazonā izvērstus darbus par šo periodu. Pirms vairākiem gadu desmitiem tapušie Dunsdorfa pētījumi nav vis ieguluši dziļos plauktos kā cienījama, taču šodienas vajadzībām vairs neatbilstoša historiogrāfijas daļa. Tie joprojām tiek plaši izmantoti – gan kā ierosmes avots speciālistiem, gan arī spēlē ļoti nozīmīgu lomu priekšstatu veidošanā par šā vēstures posma būtību un attīstības kopsakarībām vēstures studentu un citu interesentu vidū. Īpaši tas sakāms par attiecīgo laikposmu aptverošajiem Latvijas vēstures sējumiem.⁶ Neviens pētnieks, kas pievēršas agrajiem jaunajiem laikiem Latvijas vēsturē, nevar apiet Dunsdorfa rakstīto, kaut vai polemizējot ar viņa uzskatiem. Savukārt vēstures studentiem viņa darbi ir neatņemama studiju pamatliteratūras daļa. Diezgan droši var teikt, ka ikviens pētījums vai apcerējums par 16.–18. gs. Latvijas vēsturē savā veidā nes sevī daļiņu Dunsdorfa mantojuma.

Dunsdorfa darbu unikālā vieta latviešu historiogrāfijā⁷ un fakts, ka viņa rakstītais joprojām ietekmē skatījumu uz Latvijas vēsturi, liek pievērst pastiprinātu uzmanību autora viedoklim par dažādiem aktuāliem vēstures jautājumiem. Agro jauno laiku problemātikā, kas ir Dunsdorfa pētījumu galvenais smaguma punkts, svarīgākais jautājums, kas kalpo par atslēgu šā vēstures perioda būtības izpratnei, ir tēze par iekšējās un ārējās modernizācijas procesa sākumu kā galveno šā perioda raksturlielumu – tas tiek saprasts kā kopsaucējs plašajām pārmaiņām politikā, saimniecībā, sabiedrībā un kultūrā, ko Eiropa piedzīvoja ceļā no viduslaikiem uz modernajiem laikiem 16.–18. gs. gaitā.⁸

20. gs. trīsdesmitajos gados, kad Dunsdorfs sāka savu akadēmisko karjeru, vēstures zinātnē visumā bija nostabilizējies vienots

priekšstats par 16.–18. gs. nozīmi Eiropas vēsturē – šis laiks asociējās ar pieminēto modernizācijas procesu. Ceļš uz šādu izpratni soli pa solim bija aizsācies 17. gs., kad nostiprinājās renesanses domātāju izauklētā ideja par principiālām atšķirībām dažādu vēstures laikmetu starpā un no tās izrietošais jauno laiku jēdziens, kas iemiesoja atziņu par sava laika dzīves nosacījumu atšķirībām salīdzinājumā ar viduslaikiem. Pateicoties apgaismības teorētiķu un 19. gs. vēstures pētnieku pūlēm, jauno laiku jēdziens tika aizpildīts ar konkrētu konceptuālu saturu, asociējot to ar noteiktām laikmeta raksturu veidojošām pārmaiņām – ar atkāpšanos no viduslaikiem tipiskām normām, attiecībām un vērtībām, kā arī ar politiskās dzīves, saimniecības un domāšanas veida pārstrukturēšanos. Līdz ar to iezīmējās jauno laiku apakšējā hronoloģiskā robeža – 15./16. gs. mija – kā laiks, kad minētās pārgrozības sākās vairākās jomās.

Paralēli aplūkojamā perioda raksturošanai visu laiku tika lietots arī apzīmējums “moderns”, sākotnēji gan ar visai izplūdušu saturu, vairāk kā epohālas pašapziņas apliecinājums, savu laikmetu plašā nozīmē pretnostatot pagātnei. Jaunā kontekstā un jaunā pakāpē kā jauno laiku būtību un galvenos attīstības faktorus izteicošu kategoriju to aktualizēja 20. gs. sākuma zinātnieki Ernsts Trelčs (*Ernst Troeltsch*, 1865–1923), Verners Zombarts (*Werner Sombart*, 1863–1941) un Makss Vēbers (*Karl Emil Maximilian Weber*, 1864–1920). Pateicoties viņu atziņām, jēdzieni “moderns”, “modernie laiki”, “modernizācija” arvien biežāk tika lietoti jauno laiku būtības raksturošanai. 19. gs. beigās Lielās franču revolūcijas vēsturiskās pieredzes analīze nesa vēl arī atskārsmi par jauno laiku perioda iekšējo pretrunīgumu. No vienas puses, iezīmējās principiālas atšķirības 16.–18. gs. un 19. gs. starpā, no otras puses, bija skaidri redzams, ka viss periods, sākot ar 15./16. gs. miju, savā ziņā ir vienots veselums, jo iemieso pagriezienu prom no viduslaikiem un ir daļa no moderno laiku dzīves un domāšanas veida. Lai arī šo savdabību apzīmējošie “agro jauno laiku” un “agrīno moderno laiku” jēdzieni izveidojās un iesakņojās tikai pagājušā gadsimta otrajā pusē, jau kopš 20. gs. sākuma vēsturnieki un sociologi diskutēja par 16.–18. gs. konti-

nuitātes un alteritātes pakāpi attiecībā pret viduslaikiem, no vienas puses, un attiecībā pret 19./20. gs., no otras puses, un šajā kontinuitātes un alteritātes apvienojumā saskatīja galveno analizējamā laikmeta specifiku. Tādējādi ap 20. gs. sākumu agrajiem jaunajiem laikiem (ko gan tobrīd tā vēl nedēvēja) bija pievērsta ievērojama pētnieku uzmanība, kas ļāva izvērst diskusiju par šā vēstures perioda būtiskākajiem raksturlielumiem. Perioda būtības izpratnē saplūda priekšstatī par šo laikposmu kā specifisku pārejas un lūzuma periodu un par modernizācijas procesu kā galveno jauno laiku satūra raksturotāju.

Latviešu nacionālā historiogrāfija, kurā drīz iekļāvās arī Dunsdorfs, veidojās 20. gs. sākumā, t.i., ap to pašu laiku, kad vēstures zinātnē nostiprinājās priekšstats par modernizāciju kā svarīgāko jauno laiku būtību izteicošo parametru. Taču latviešu historiogrāfijā jauno laiku, īpaši 16.–18. gs., interpretācija, kad runa bija par Latvijas vēsturi, bija ievirzījies savdabīgā gultnē, kas bieži traucēja bez ierunām vai pat vispār pēc būtības akceptēt modernizācijas konceptu un skaidrot aplūkojamā perioda norises Latvijas teritorijā kontekstā ar šo konceptu. Cēloņi tam bija meklējami stipri politizētajā skatījumā uz jaunajiem laikiem, kāds bija izveidojies, topošajai latviešu vēstures zinātnei savu sūtību saskatot tautas pašapziņas stiprināšanā un līdz tam dominējušās vācbaltiešu vēstures interpretācijas apkarošanā.⁹ Jaunie laiki kopumā un pirmie trīs to gadsimti, ko šodien apzīmējam kā agros jaunus laikus, ieņēma specifisku vietu gan vācbaltiešu, gan jaunās latviešu historiogrāfijas konstruētajā vēstures ainā.¹⁰ Abos gadījumos, kaut savstarpēji naidīgās pozīcijās, izpaudās nacionāli centrēta vēstures interpretācija.¹¹

Vācbaltiešu vēsturnieki šā hronoloģiskā posma galveno iezīmi saskatīja no viņu viedokļa negatīvajās politiskajās pārmaiņās, ko nesa viduslaiku Livonijas sabrukums un vāciešu pazaudētās noteicošās varas pozīcijas Baltijā, bet tā galveno vērtību – Baltijas vāciešu joprojām uzturētajā vietējā pārvaldē, tiesībās, saimnieciskajās iniciatīvās un intelektuālās dzīves standartos. Tāpēc viņu izpratne par kvalitatīvām atšķirībām dažādu vietējās vēstures posmu starpā pirmām kārtām balstījās uz politiskiem kritērijiem, kā rezultātā

bijušās Livonijas vēsture tika iedalīta pēc politiskajām virsvārām, kam atbilstoši kā galvenā attīstības robežšķirtne iezīmējās viduslaiku Livonijas bojāeja 1561. gadā. Gandrīz nedalīti uzmanība tika pievērsta vietējās vācu sabiedrības dzīvei un darbībai un tai raksturīgajiem saimnieciskajiem, politiskajiem, sociālajiem un kultūras procesiem lokālajā līmenī. Konteksts ar Eiropas kopējām vēstures norisēm, t.sk. ar modernizācijas tēmu un no tās izrietošo jauno laiku būtības izpratni neizpelnījās gandrīz nekādu uzmanību.¹²

Latviešu vēsturnieki, kas uzmanības centrā nostādīja profesionālo pētnieku līdz tam ar ļoti retiem izņēmumiem ignorētās latviešu tautas intereses un ieguldīja milzīgu darbu tās vēsturisko likteņu izziņāšanā, jauno laiku traktējumā sekoja vācbaltiešu paraugam un turpināja šā perioda vēsturi iedalīt pēc politiskās virsvaras kritērija. Tikai tagad jau visa vēstures gaita no 13. gs. līdz Latvijas valsts izveidošanai tika saprasta kā nebeidzams tautas paverdzināšanas laiks, kur blakus mainīgajai politiskajai virsvarai latviešu attīstības iespējas permanenti ierobežoja arī vietējo vāciešu vara un privilēģijas.¹³ 16.–18. gs., salīdzinājumā ar viduslaikiem, principiālas pozitīvas pārmaiņas latviešu (ar ko saprata pirmām kārtām zemniekus) ekonomiskajā un politiskajā stāvoklī netika saskatītas, vismaz ne tādas, kas atstātu paliekošu ietekmi uz viņu statusu un dzīves veidu. Tam atbilstoši tika saprasts arī periods kopumā. Citām tautām piederīgajos valdošajos slāņos novērojami jaunie, laikmeta garam atbilstošie impulsi tika uzskatīti par tādiem, kas latviešu likteni būtiski nav ietekmējuši un tād ir vērtējami kā salīdzinoši maznozīmīgi no Latvijas vēstures (ko identificēja ar tautas vēsturi) viedokļa. Tādējādi arī šajā gadījumā vēstures interpretācijā pirmajā vietā izvirzījās nacionālie un politiskie kritēriji, kas traucēja uztvert zemes vēsturi kā veselumu un lika attālināties no Eiropas vēsturē vispārpieņemtās izpratnes par perioda svarīgākajiem raksturlielumiem, tā iekšējo būtību, attīstības likumsakarībām un hronoloģiskajiem ietvariem, līdz ar ko tika sekmēta šā perioda Latvijas vēstures atdalīšana no kopējās Eiropas vēstures. Attiecīgi arī tobrīd historiogrāfijā aktuāla kļuvusi modernizācijas tēma neieņēma tai pienākošos vietu Latvijas 16.–18. gs. vēstures koncepcijā.

Iepriekš teiktais ilustrē valdošo tendenci 20. gs. pirmajā pusē latviešu vēstures zinātnē, jo sevišķi spilgti izteikta tā bija populārā vēstures atspoguļojumā.¹⁴ Paralēli, lai gan daudz mazākā apjomā, bija vērojami arī atšķirīgi skatījumi uz aplūkojamo tēmu. Tie visbiežāk izpaudās, kad autori, abstrahējoties no kopējā laikmeta tēla, pievērsās atsevišķiem padziļinātas izpētes objektiem.¹⁵ Šādā sarežģītā ideju vidē trīsdesmitajos gados ar saviem, mēs šodien teiktu – starpdisciplinārajiem pētījumiem iekļāvās jaunais tautsaimniecības vēstures speciālists Dunsdorfs, kura darbi drīz vien ieņēma nozīmīgu vietu 16.–18. gs. Latvijas vēstures atainojumā un vērtējumā.

Iespējams, tieši tautsaimnieka izglītības specifika bija tā, kas Dunsdorfu rosināja uz vēstures materiālu paskatīties no cita redzes leņķa – jau viņa studiju darbi tautsaimniecībā par pasaules saimnieciskās konjunktūras ietekmi uz Latvijas saimniecības attīstību¹⁶ apliecināja autora interesi par Latvijas norisēm plašākā kontekstā. Ar pētījumiem Zviedrijas arhīvos un savu pirmo lielo darbu par tur atrodamajām Uksensernas Vidzemes muižu grāmatām¹⁷ Dunsdorfs bija “iekāpis vēstures laukā”, uz to pārnesdams savu no tautsaimniecības procesu analīzes pieredzes nākušo interešu diapazonu un izpratni par norišu likumsakarībām. Viņa trīsdesmito gadu otrajā pusē un četrdesmito gadu sākumā tapušie pētījumi būtiski atšķīrās no pārējiem šā laika latviešu vēsturnieku darbiem par 16.–18. gs. ar savu skrupulozo, pat eksakto attieksmi pret avotu datiem, drosmīgajiem, varētu teikt – brīvajiem šo datu vērtējumiem un jau pieminētajiem centieniem veikt plašāku reģionālu salīdzinājumu. Tieši šīs kvalitātes ļāva Dunsdorfam ienest jaunas vēsmas izpratnē par agrajiem jaunajiem laikiem Latvijas vēsturē.

Dunsdorfs savos darbos par 16.–18. gs. vēsturi gan atsaucas uz modernizācijas procesiem, gan arī piedāvā avotu materiālu un tā analīzi, kas šos procesus padziļināti raksturo. Turklāt, koncentrēdamies pirmām kārtām uz saimniecības attīstības rādītājiem, viņš skata arī vēsturisko ainu kopumā, pievērsdams uzmanību ekonomisko norišu mijiedarbībai galvenokārt ar politiku, bet arī ar sociālo ainu un kultūras dzīvi. Tādējādi Dunsdorfa pētījumi,

sākot ar pašiem pirmajiem darbiem, ir reizē orientēti gan uz skrupulozi precīzu avotu datu atspoguļojumu, gan arī uz šo datu izgaismoto kopsakarību analīzi.

Tā jau viņa pirmais lielais darbs par Uksensernas muižu grāmatām satur detalizētas avotu ziņas, kas ļauj restaurēt ražošanu muižā un tās iesaisti tirgū, pie kam to visu eksponējot 30 gadu ilgā attīstībā (1624–1654), kur avotu ziņas pavada autora komentārs ar norādēm uz nepieciešamību skaidrot muižas saimniecības saikni ar tirgu un importa–eksporta īpatnības, kā rezultātā uzmanības centrā nonāk saimniecības attīstības dinamika un reģionālie tirdznieciskie kontakti.¹⁸ Jau šis pirmais nozīmīgais Dunsdorfa pētījums piedāvā konkrētu, bagātīgu materiālu par muižas iekļaušanos jauno laiku sākuma tirgū, turklāt autors mudina šo procesu vērtēt reģiona attīstības kontekstā.¹⁹ Iepriekš minēto latviešu historiogrāfijas tendenču kontekstā, kur zemnieku dzīve agrajos jaunajos laikos tika tēlota izteikti negatīvā gaismā kā bezcerīgas apspiestības apstākļi, ļoti būtiski ir Dunsdorfa centieni pievērst uzmanību muižas saimnieciskās attīstības ietekmei uz zemniecību: zemnieku materiālā nodrošinājuma un dzīves līmeņa saistībai ar muižas saimniecisko politiku, ražību, valsts finansiālo interešu nodrošināšanai izvēlētajiem instrumentiem u.tml.²⁰ Īpašu vērtību šis pētījums iegūst, kad to skata kā daļu no Dunsdorfa darbu kopuma par 17. gs. saimniecību.

Trīsdesmito gadu nogalē un četrdesmito gadu sākumā klajā nāca vairāki nozīmīgi Dunsdorfa darbi, kas bija balstīti uz zviedru varas īstenoto arklu revīziju un zemes kadastrācijas dokumentiem.²¹ Tie turpināja ar muižu grāmatām iesākto virzienu un atklāja līdz tam nepazītā izvērsumā 17. gs. saimniecību Vidzemē. Šie pētījumi piedāvā iespēju restaurēt laikā un telpā konkrēto saimniecības ainu – katrs atsevišķi par savu gadsimta posmu un visi kopā galvenajos vilcienos par tās evolūciju gadsimta gaitā.²² Šo darbu būtiska īpatnība ir tā, ka sastādītājs nebūt nepretendē uz visu saimniecības attīstības aspektu izpēti, par kuriem ziņas satur viņa publicētie un izmantotie avoti. Dunsdorfa uzmanības centrā ir lauksaimnieciskā ražošana un zemnieku maksātās nodevas, taču viņa eksponētais avotu materiāls satur ziņas par vēl

citām saimnieciskās (un ne tikai) dzīves pusēm – dažādiem rūpaliem un nodarbes veidiem, tirdznieciskajām attiecībām zemnieku saimniecības un muižas starpā, preču importu no ārzemēm, apdzīvotības un zināmā mērā pat par dzīves veida attīstību.²³ Dunsdorfs ieskicē dažādās savstarpēji saistītās blakus tēmas, norāda uz to analizē svarīgiem jautājumiem un atstāj šīs tēmas nākamajiem pētniekiem. Avotu komentāros Dunsdorfs norāda arī uz datu atšķirībām par vienu tēmu dažādos laikos un maksimāli izsmeltoši cenšas skaidrot saimnieciskās darbības uzskaites veidus un principus. Šajā sakarībā īpašu uzmanību pelna daudzās viņa darbos atrodamās kartoshēmas, kuru vērtība ir ne tikai konkrēto datu lokalizācija, bet arī iespēja izdarīt salīdzinājumus laikā un telpā.²⁴ Pateicoties šādai pieejai, Dunsdorfa darbi gan izgaismo 17. gs. saimniecisko situāciju tās attīstībā un plaši demonstrē agrīni moderno tendenču klātbūtni tajā, gan satur ierosinājumus turpmākiem pētījumiem, gan arī ietver plašu praktisko bāzi tādu veikšanai.

Paralēli atsevišķus šaurākus 17. gs. saimnieciskās dzīves aspektus Dunsdorfs iztirzā virknē zinātnisku rakstu, kur, tāpat kā savos lielajos pētījumos, akcentē saimniecības dinamiku, lauksaimnieciskās ražošanas pieaugošo saikni ar tirgu, arī zemnieku iesaistīšanos komercdarbībā, un pievēršas reģionālajam salīdzinājumam.²⁵ Arī te autors uzsver savu nolūku secinājumus izdarīt tikai uz konkrētu, arhīvu materiālos atrodamu ziņu pamata: “[...] šāds apcerējums rakstāms vienīgi, balstoties uz skaitlisko materiālu, kas dotu ir absolūtus, ir relatīvus priekšstatus par ļaužu skaitu, to mantu un turību kādā noteiktā laika sprīdī.”²⁶ Rakstos Dunsdorfs īpaši uzsver tos specifiskos saimniecības attīstības nosacījumus, kas ir tipiski jauno laiku sākuma apstākļiem atšķirībā no viduslaikiem – saimniecības ciešo saikni ar ārpolitiskajām aktivitātēm un tās atkarību no iekšpolitiskās situācijas: valsts varas ieinteresētību saimniecības attīstības veicināšanā un kontrolē, tās kā karamateriālu sagādes avota stiprināšanā, eksporta–importa regulācijā u.tml.²⁷ Kontekstā ar jautājumu par valsts ieinteresētību saimniecības regulēšanā Dunsdorfs skata arī zviedru varas īstenotās politikas ietekmi uz latviešu zemnieku

saimnieciskās darbības nosacījumiem un ekonomisko stāvokli, tā izvērtējumu balstot uz skaitliskajiem rādītājiem un rezultātus salīdzinot ar zemnieku stāvokli Skandināvijā un Ziemeļvācijā.²⁸ Ar pievēršanos šai tēmai Dunsdorfs gan iekļaujas zināmā sava laika latviešu historiogrāfijas modes tendencē,²⁹ taču reizē viņš ar konkrētu datu palīdzību izgaismo šā perioda Latvijas vēstures izpratnē tik būtisko jautājumu par zemnieku dzīves apstākļiem, t.i., parāda, ka latviešu zemnieku stāvokli jauno laiku sākumā nepārprotami ietekmēja vispārējās ekonomiskās dzīves pārmaiņas – muižā, pilsētā, valstī.

Tādējādi 20. gs. trīsdesmito gadu otrajā pusē un četrdesmito gadu sākumā Dunsdorfs ar saviem darbiem par 17. gs. ienesa jaunas vēsmas latviešu historiogrāfijā jautājumā par 16.–18. gs. traktējumu Latvijas vēsturē. Viņa stingri avotos balstītie pētījumi skaidri apliecināja, ka vismaz 17. gs. saimniecībā Latvijas teritorijā izpaudās šā laika Eiropai raksturīgās modernizācijas tendences: mērķtiecīgas valsts ekonomiskās politikas ietekme, dinamiska saimniecības attīstība, tirdzniecības un naudas saimniecības emancipācija, reģionālā specializācija. Dunsdorfs parādīja Vidzemes muižu kā saimniecisku organismu, kas mainās līdzī laimam un kas 17. gs. izjuta modernizācijas procesu ietekmi. Vēl vairāk – no viņa pētījumiem redzams, ka minētie procesi iespaidoja arī latviešu zemniekus un mainīja viņu dzīves nosacījumus. Šajā laikā Dunsdorfs vēl nelietoja modernizācijas jēdzienu, tieši uz modernizācijas teorijām neatsaucās un par šo jautājumu neteoretizēja, taču viss viņa darbu saturs gan galvenajās līnijās, gan detaļās izgaismo norises Vidzemes saimniecībā 17. gs., kas ataino agrinās modernizācijas procesa būtību.

Pēc kara trimdas apstākļos Dunsdorfs vairāk pievērsās tām Latvijas vēstures tēmām, pie kurām varēja strādāt bez iespējas izmantot Latvijas arhīvus. Tomēr arī 16.–18. gs. vēsture netika atstāta novārtā – uz iepriekšējo pētījumu bāzes kā to turpinājums tapa apkopojoši darbi. Šim vēstures periodam veltītajos sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados klajā nākušajos Latvijas vēstures sējumos modernizācijas procesa atainojums saturiski tika izvērsti līdzīgi kā pirmskara darbos, taču tā vērtējums tagad, pateicoties

žanra diktētajai nepieciešamībai sniegt vispārinājumu un autoram sekojot jaunākajām akadēmiskajām tendencēm, arī vārdos tika izteikts attiecīgajā terminoloģijā. Spilgts piemērs tam ir 16. gs. vēsturei veltītais sējums. Jau sējuma ievadā Dunsdorfs skaidri norāda, ka Livonija vairs neiederējās “kā valsts modernā pārveidotā pasaulē”, ko raksturo centralizētu valstu veidošanās un imperiāla ekspansija, un tā nebija gatava mainīties, “lai kļūtu par modernu valsti”.³⁰ Lai gan politikai veltītās Latvijas vēstures sējumu daļas saturiski pārsvarā ir orientētas uz notikumu vēsturi (te izņēmums ir reformācijas kultūrvēsturiskā loma³¹) un autors pie modernizācijas tēmas konkrēto politisko norišu sakarā vairs neatgriežas, tomēr pastāvīgi ir uzsvērtā Latvijas vēstures norišu kopsakarība ar visas Eiropas vēsturi.³² Tāpat uzmanības centrā ir ekonomisko procesu ciešā savstarpējā sasaiste ar politiskajiem procesiem un pēdējo atkarība no tirdznieciskajām interesēm tādā pašā mērā kā no konfesionālajiem konfliktiem un konstitucionālajām cīņām.³³

Vēl jo vairāk izteikti Dunsdorfs Latvijas vēstures parādības integrē kopējās norisēs, kad runā par saimniecības tēmām. Tur blakus dažādiem skaitliskajiem rādītājiem un to salīdzinošajai analīzei ir izvērstas norādes uz Latvijas teritorijā notiekošā kopsakarību ar visā Rietumu pasaulē novērojamajām saimniecības attīstības tendencēm un attiecīgajā laika posmā valdošajām ekonomiskajām teorijām.³⁴ Turklāt sev tuvo muižas saimniecības tēmu Dunsdorfs izvērš kontekstā ar tirgus attīstības problēmām un šeit jau konkrēti atsaucas uz Zombarta atziņām par kapitālistisko saimniecību raksturojošiem rādītājiem.³⁵ Dunsdorfs atkal demonstrē savu tautsaimniecības vēstures pētījumos izstrādāto eksakti precīzo attieksmi pret skaitliskajiem datiem un ar to netieši kritizē latviešu historiogrāfijā bieži sastopamo ideoloģiski iekrāsoto vēstures interpretāciju, norādīdams, ka secinājumi jāizdara uz noskaidrotu datu pamata, nevis otrādi.³⁶

Lai gan Dunsdorfs nelieto jēdzienus “agrie jaunie laiki” vai “agrīnā modernizācija”, viņš nošķir jauno laiku agrīno periodu, konkrēti 16., 17. gs., Latvijas teritorijā no modernajiem laikiem vārda pilnā nozīmē³⁷ un cenšas lasītājam skaidrot agro jauno

laiku kā pārejas perioda no viduslaikiem uz modernajiem laikiem savdabību: “Kamēr modernajos laikos parasti ienākumu sadalījumu veic automātiskais tirgus mehānisms, tikmēr 17. gadsimtenī attiekmē uz tautas vairumu – zemniekiem – to veica tradicionālā vara, kas izrietēja no kārtu funkcijām,”³⁸ – un nozīmīga loma bija valstij, kas “apzinīgi vada saimniecības attīstību.”³⁹

Uzsvaru uz saimniecības un politikas savstarpējo kopsakarību un šo norišu īpatnējām iezīmēm agrajos jaunajos laikos Dunsdorfs liek visos savos darbos. Tā arī jau astoņdesmito gadu beigās publicētā vēsturisko karšu izdevuma ļoti īsajā ievadā autors spēj koncentrētā veidā trāpīgi noraksturot svarīgākos savstarpēji cieši saistītās saimnieciskās un politiskās ainas dinamiku raksturojošos lielumus: valsts ekonomiskās intereses, preču plūsmu saturu un ģeogrāfiju, sacensību par *dominium maris baltici*.⁴⁰ Turklāt 1686. gada kartēs atrodamā informācija, kas lokalizēta ar 1930. gada kartogrāfisko datu palīdzību (līdzīgi kā tas bija ar 1638. gada arklu revīzijas avotu ziņām), paver plašas iespējas saimnieciskās ainas un tās attīstības restaurācijai, tādējādi būtiski papildinot Dunsdorfa trīsdesmito un četrdesmito gadu mijā publicētos 17. gs. saimniecības vēstures pētījumus.

Ar minēto 16.–18. gs. Latvijas vēstures interpretāciju Dunsdorfs būtiski atšķirās no absolūtā vairuma latviešu trimdas vēsturnieku, kaut, virspusēji skatoties, it kā gāja kopsoli ar tiem. Latviešu vēsturnieki Rietumos līdz deviņdesmitajiem gadiem turpināja kopt divdesmito–trīsdesmito gadu historiogrāfijas tradīcijas, aizvien vēl skatot Latvijas vēsturi pārsvarā “internā nacionālā perspektīvā,”⁴¹ tādējādi no daudzām sava laika pētnieciskajām aktualitātēm, t.sk. agro jauno laiku vērtējumā, norobežojoties vai arī atsaucoties uz tām tīri formāli.⁴² Interesanti, ka idejiski Dunsdorfs ieņēma līdzīgu pozīciju – arī viņš par savu misiju uzskatīja latviešu tautas un tās interešu izcelšanu. Tā Latvijas vēstures sējumu priekšvārdos Dunsdorfs skaidri norāda savu nolūku pievērsties latviešu vēsturei un latviešu tautas liktenim⁴³ un atbilstoši tam arī veido saturiskos akcentus.⁴⁴ Tomēr latviešu tēmas izcelšana 16.–18. gs. vēsturei veltītajos sējumos, līdzīgi kā citos pētījumos, viņam netraucēja pēc būtības atainot un analizēt ar

modernizāciju, t.i., ar specifiski jauno laiku sākumam tipiskām izpausmēm, saistītas parādības un uzsvērt to tiešo un netiešo ietekmi uz latviešu dzīvi. Vēl vairāk – šajos sējumos latviešu tautas nostādīšana vēstures tēlojuma centrā paradoksālā kārtā ļāva Dunsdorfam salauzt līdz tam nacionālajā historiogrāfijā dominējušajai tradīcijai atbilstošo šā perioda Latvijas vēstures dalījumu t.s. “vācu”, “poļu”, “zviedru” un “krievu” laikos. Tāda jauno laiku iekšējā periodizācija politiskās virsvaras formu un tās valstisko piederību bija padarījusi par svarīgāko laikmeta būtības vērtējuma kritēriju, aiz kura kā otršķirīgi pazuda visi šim laikam tipiskie saimnieciskie, sociālie, kultūras un pat politiskie procesi, caur kuriem izpaužas šā vēstures perioda kā veseluma savdabīgais raksturs, un attiecīgi traucēja saskatīt mūs interesējošās modernizācijas iezīmes.⁴⁵

Dunsdorfs atsakās no šī ierastā 16.–18. gs. Latvijas vēstures iedalījuma. 17. gs. veltītajā Latvijas vēstures sējuma priekšvārdā viņš skaidro savu pozīciju: “Liekot notikumu centrā latviešu tautu, protams, bija jāatsakās no Latvijas historiogrāfijā populārā šī laikmeta iedalījuma zviedru un poļu laikos vai arī Vidzemes, Kurzemes un Zemgales, un Latgales vēsturē. Svešo varu kundzība Latvijas vēsturē neapšaubāmi bija ļoti svarīgs moments, un [...] tā nekādā ziņā nav ignorēta [...] jo autora blakus nolūks bija rādīt Latvijas vēstures sakaru ar Eiropas vēsturi [...] kamēr svešās varas Latvijā nāca un gāja, vienīgi paliekamais un pastāvīgais bija latviešu tauta. Lūk, tāpēc šis vienīgais nemainīgais faktors ir likts tēlojuma centrā.”⁴⁶

Atbilstoši šai idejai Dunsdorfs savu Latvijas vēstures pārskatu iedala politiskās vēstures, sociālās un saimniecības vēstures un kultūras vēstures nodaļās.⁴⁷ Tādējādi viņš atsakās no līdz tam ierastās politiskās formas dominantes un piedāvā līdzsvarotu, pa attīstības jomām izklāstītu, hronoloģiski visu aplūkojamo posmu viengabalaini aptverošu attiecīgajā sējumā eksponētā laika nogriežņa raksturojumu. Tas savukārt ir svarīgs pamats, lai tālāk būtu iespējams saskatīt analizējamo periodu vienojošās vēsturiskās īpatnības, svarīgākos raksturlielumus un pētnieciskās problēmas.⁴⁸ Dunsdorfs pats gan Latvijas vēstures sējumos šajā

ziņā nav līdz galam konsekvents, viņš atkarībā no aplūkojamās tēmas dažādās proporcijās aizstāj problematizējošo pieeju ar vēsturisko notikumu pārstāstu. Tāpat jāatzīst, ka priekšplānā izceltie nacionālie akcenti nepietiekami sagatavotam lasītājam brīžam var traucēt pamanīt autora iezīmētās Latvijas teritorijas politikā, saimniecībā un kultūrā novērojamās modernizācijas tendences un pietiekami novērtēt to nozīmi. Tomēr svarīgi ir novērtēt to, ka Dunsdorfa piedāvātajā 16.–18. gs. Latvijas vēstures interpretācijā īpatnējā veidā produktīvi savijas latviešu historiogrāfijai tipiskais nacionāli centrētais skatījums uz Latvijas vēsturi ar sava laika pētnieciskajās aktualitātēs sakņotu agro jauno laiku izpratni.

SECINĀJUMI

Agrinās modernizācijas tēmai ir nozīmīga vieta Edgara Dunsdorfa pētījumos. Jēdzienu “moderns” uz 16.–18. gs. parādībām un norisēm attiecināt un uz modernizācijas teoriju atsaukties Dunsdorfs gan sāka tikai 20. gs. otrajā pusē trimdā izdotajos Latvijas vēstures sējumos. Tomēr visos savos darbos par Latvijas 16.–18. gs. vēsturi, it sevišķi 17. gs. saimniecības attīstībai veltītajos, viņš, pirmkārt, eksponēja plašu avotu materiālu, kas daudzpusīgi atspoguļo agrinās modernizācijas izpausmes – īpaši saimniecībā, bet arī politikā un sociālajā jomā. Otrkārt, Dunsdorfs iztīrāja dažādas, būtībā ar modernizāciju saistītas, tēmas un pievērsa uzmanību jautājumiem, kas palīdz modernizējošos elementus saskatīt 16.–18. gs. Latvijas vēstures materiālā un izprast to nozīmi. Šajā sakarībā Dunsdorfs visdetalizētāk parādīja Vidzemes muižu kā saimniecisku organismu, kas attīstās līdzī laimam un kur agrajos jaunajos laikos izpaudās modernizācijas procesu ietekme. Viņš arī norādīja uz to, ka laikmeta specifikas izpausmes muižā, valstī un pilsētā ietekmēja arī latviešu zemnieku dzīves nosacījumus.

Ar savu 16.–18. gs. Latvijas vēstures interpretāciju Dunsdorfs atšķīrās no lielākajā daļā latviešu historiogrāfijas pārstāvētajiem uzskatiem, kur nacionāli centrētais vēstures traktējums kavēja saskatīt modernizējošās pārmaiņas, kas agrajos jaunajos laikos

skāra Latvijas teritoriju, un atzīt šo pārmaiņu ietekmi uz latviešu tautu. Arī Dunsdorfs kā savu galveno uzdevumu izvirzīja latviešu tautas vēsturisko likteņu atspoguļošanu, taču prata šo pozīciju produktīvi savienot ar pētnieciskajās aktualitātēs balstītu agro jauno laiku vērtējumu. Viņš arī veicināja atteikšanos no konceptuāli novecojušā un laikmeta būtības izpratni kropļojošā 16.–18. gs. Latvijas vēstures iekšējā iedalījuma pēc politiskās virsvaras kritērija. Dunsdorfs ir veicinājis priekšstata iesakņošanu par agrajiem jaunajiem laikiem Latvijas vēsturē kā par iekšēji vienotu veselumu un kā par periodu, kura izpausmēs Latvijas teritorijā novērojamas kopīgas iezīmes ar pārējo Baltijas jūras reģionu un visu Eiropu.

Dunsdorfs veicināja latviešu historiogrāfijā pārstāvētās Latvijas agro jauno laiku vēstures interpretācijas tuvināšanos pasaules vēstures zinātnē pieņemtajam perioda traktējumam, kurā nozīmīgu vietu ieņem modernizācijas tēma. Tas ir ļoti būtiski, jo Dunsdorfa darbi joprojām ieņem redzamu vietu Latvijas 16.–18. gs. vēstures historiogrāfijā.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ “Agrīnā modernizācija”, “agrīni modernais laikmets” – mūsdienu vēstures zinātnē iesakņojušies jēdzieni, kas skaidro agrajos jaunajos laikos notiekošo pārmaiņu būtību. Vispārēju ieskatu mūsdienu izpratnē par saturu un ģenēzi sk.: Hans Erich Bödeker, Ernst Hinrichs (1991). *Alt-europa – Frühe Neuzeit – Moderne Welt? Perspektiven der Forschung*. In: Hans Erich Bödeker, Ernst Hinrichs (Hg.). *Alt-europa – Ancien Régime – Frühe Neuzeit: Probleme und Methoden der Forschung*. Stuttgart: Kohlhammer, S. 11–50; James B. Collins (ed.) (2006). *Early modern Europe: Issues and interpretations*. Oxford, Carlton Vict.: Blackwell; Rudolf Vierhaus et al. (Hg.) (1992). *Frühe Neuzeit – Frühe Moderne? Forschungen zur Vielseitigkeit der Übergangsprozesse*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht; Wolfgang Reinhard (1993). *Historiker, “Modernisierung” und Modernisierung. Erfahrungen mit dem Konzept “Modernisierung” in der neueren Geschichte*. In: Burghard Wachinger (Hg.). *Innovation und Originalität*. Tübingen: Niemeyer, S. 53–69.
- ² Edgars Dunsdorfs (1942). *Vidzemes Lielais zviedru kadastrs kā saimniecības vēstures avots*. Rīga: b. izd.

- ³ Edgars Dunsdorfs (1962). *Latvijas vēsture, 1600–1710*. [Stokholma]: Daugava; Edgars Dunsdorfs, Arnolds Spekke (1964). *Latvijas vēsture, 1500–1600*. [Stokholma]: Daugava; Edgars Dunsdorfs (1973). *Latvijas vēsture, 1710–1800*. [Stokholma]: Daugava.
- ⁴ Edgars Dunsdorfs (1935). *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas 1624–1654*. Rīga: LU Studentu padomes grāmatnīca; Edgars Dunsdorfs (izd.) (1938–1941). *Vidzemes 1638. gada arklu revīzija. Die Hakenrevision Livlands 1638*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens; Edgars Dunsdorfs (1938). *Vidzemes arklu revīzijas 1601–1638*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- ⁵ Ilgvars Misāns (2012). Klio Latvijā: Latvijas vēstures zinātne pēc 1990. gada starp tradīcijām un orientācijas maiņu. No: Ilgvars Misāns. *Klio Latvijā: Raksti par historiogrāfijas problēmām*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 83.–96. lpp.; Gvido Straube (2007). Zu den Institutionen der historischen Forschung in Lettland. In: Matti Laur, Karsten Brüggemann (Hg.). *Forschungen zur baltischen Geschichte*, Bd. 2. Tartu, S. 203–207.
- ⁶ Sk. 3. atsauci.
- ⁷ Ēvalds Mugurēvičs (2004). Profesora Edgara Dunsdorfa dzīve un zinātniskā darbība. No: Edgars Dunsdorfs. *Saldeniņš pasaules tālēs*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 149.–166. lpp.; Jānis Stradiņš (2002). In memoriam. Profesors Edgars Dunsdorfs (20.11.1904.–24.03.2002.). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 207.–208. lpp.; Henrihs Strods (1999). Gadsimta izcilākajam latviešu vēsturniekam Edgaram Dunsdorfam – 95. *Latvijas Vēsture*, 4, 103.–107. lpp.; Indriķis Šterns (1999). Latviešu vēsturnieku senioram profesoram Dr. oec., Dr. hist. h.c. Edgaram Dunsdorfam – 95. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 189.–192. lpp.
- ⁸ Sk. 1. atsauci; Renate Dürr, Gisela Engel, Johannes Süßmann (Hg.) (2003). *Eigene und fremde Frühe Neuzeiten: Genese und Geltung eines Epochenbegriffs*. München: Oldenbourg.
- ⁹ Teodors Zeids (1939). *Latviešu vēstures zinātnes attīstība. 1918–1938*. Rīga: Ramave; Arveds Švābe (1963, pirmpublicējums 1940). Latviešu vēstures uzdevumi. No: *Straumes un avoti*, 2. Linkolna (Rīga: A. Gulbis), 5.–112. lpp.; Ilgvars Misāns (2013). Akademische Geschichtsschreibung in Lettland zwischen Selbstbezogenheit, Politisierung und Verwestlichung. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 61, H. 3, S. 373–378.
- ¹⁰ Tuvāk par jauno laiku perioda Latvijas vēsturē interpretācijas niansēm sk.: Valda Kļava (2012). Der Beginn der Neuzeit in der Geschichte Lettlands: zu Problemen des Dialogs mit der Vergangenheit in der lettischen Historiographie. In: Michale F. Scholz u.a. (ed.). *The Image of the Baltic: A Festschrift for Nils Blomkwist*. Visby: Gotland University Press, pp. 11–123; Valda Kļava (2008). Ceļa sākums uz moderno sabiedrību Latvijas vēsturē. *Latvijas Arhīvi*, 4, 39.–56. lpp.

- 11 Par šīs parādības ģenēzi tuvāk sk.: Monika Baar (2010). *Historians and nationalism: East Central Europe in the nineteenth century*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- 12 Vācbaltiešu Latvijas vēstures traktējuma piemēru un tuvāk par interpretācijas sadursmēm sk.: Gert von Pistohlkors (1994). Die Deutschen in der Geschichte der baltischen Länder Estland und Lettland. In: Gert von Pistohlkors (Hg.). *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Baltische Länder*. Berlin: Siedler.
- 13 Koncentrētā formā dominējošais priekšstats par jauno laiku vietu Latvijas vēsturē atrodams: Arveds Švābe (1935). *Latvju tiesību vēsture*. Rīga: A. Gulbis, 13.–14. lpp.
- 14 Šajā rakstā netiek aplūkots pēc 1934. gada galvenokārt publicistiskajā līmenī uzplaukušais stilizēti heroizētais latviešu vēstures traktējums. Tā raksturojumu tuvāk sk.: Ilgvars Butulis (2001). Kārļa Ulmaņa autoritārās ideoloģijas ietekme uz Latvijas vēstures pētīšanu. *Latvijas Vēsture*, 2, 59.–63. lpp.
- 15 Spilgts piemērs grūti risināmajai un tobrīd aktuālajai pretrunai starp vēsturi kā nacionālo interešu paudēju un kā akadēmisku zinātni ir Arveds Švābe, kas varēja gan ideoloģizētā Latvijas vēstures shēmā faktiski noliegt jauno laiku vērtību Latvijas vēsturē, gan analītiski padziļinātā darbā paust pretējus uzskatus, gan šaurākā pētījumā tieši norādīt uz modernizācijas izpausmēm. Sal.: Švābe. *Latvju tiesību vēsture*, 13.–14. lpp.; Arveds Švābe (1938). Karolīnas recepcija Latvijā un Igaunijā. No: *Straumes un avoti*, 1. Rīga: A. Gulbis, 375.–380. lpp.; Švābe. *Latviešu vēstures uzdevumi*, 95.–107. lpp.
- 16 Mugarēvičs. Profesora Edgara Dunsdorfa dzīve un zinātniskā darbība, 149. lpp.; Šterns. Latviešu vēsturnieku senioram profesoram Dr. oec., Dr. hist. h.c. Edgaram Dunsdorfam – 95, 189. lpp.
- 17 Dunsdorfs. *Uksensērnas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas 1624–1654*.
- 18 Turpat, 1.–124. lpp.
- 19 Piemēram, komentējot muižu iepirkto un pārdoto preču nomenklatūru un apjomu, sk.: Turpat.
- 20 Turpat, 8.–9., 116. lpp.
- 21 Dunsdorfs. *Vidzemes arklu revīzijas 1601–1638*; Dunsdorfs. *Vidzemes 1638. gada arklu revīzija*; Dunsdorfs. *Vidzemes Lielais zviedru kadastrs kā saimniecības vēstures avots*.
- 22 Priekšstatu par saimniecības evolūciju gadsimta gaitā veido ne tikai avotu datu un to analīzes kopums par gadiem un laika posmiem, kas minēti pētījumu virsrakstos (1601.–1638. g. arklu revīzijas, 1624.–1654. g. muižu grāmatas, 17. gs. 80. gadu kadastrs), bet arī autora visos darbos plaši izmantotie salīdzinošie dati no visām 17. gs. arklu revīzijām un vaku reģistriem līdz pat 1710. gadam.

- ²³ Spilgts piemērs tam ir 1638. gada arklu revīzijas avotu publikācija ar komentāriem, kur blakus pamattēmai izgaismojas arī apdzīvotības attīstība gan 17. gadsimtā (fiksētas pamestās apdzīvotās vietas, parādītas izmaiņas saimniecību rentabilitātē, tabulās atainots iedzīvotāju skaits un sastāvs un to izmaiņas gadsimta gaitā), gan arī tālākā salīdzinājuma perspektīvā (lokalizējot 17. gs. vietvārdus ar 1930. g. kartes palīdzību), konstatēti dažādi nodarbes veidi (izcelti reģistros) un arī norādīts, kādas iespējas publicētie dati paver dažādiem pētījumu virzieniem.
- ²⁴ Piemēram, kartoshēma, kurā parādīti Vidzemes novadi, par kuriem iespējams iegūt salīdzinošos datus 1601.–1641. g. un tādējādi gūt priekšstatu par saimniecības attīstību: Dunsdorfs. *Vidzemes arklu revīzijas 1601–1638*, 13. lpp.; Dunsdorfs. *Vidzemes 1638. gada arklu revīzija*, XXIX lpp.
- ²⁵ Nozīmīgākie, īpašu atzinību iemantojušie Dunsdorfa starpkaru periodā publicētie raksti tika trimdas laikā apkopoti vienā krājumā: Edgars Dunsdorfs (1961). *Turība un brīvība septiņpadsmitā gadsimtenā Latvijā: Pētījumi un apcerējumi*. Linkolna: Pilskalns.
- ²⁶ Turpat: Latviešu zemnieka turība septiņpadsmitā gadu simtenī, 3. lpp.
- ²⁷ Turpat: Latviešu zemnieka turība septiņpadsmitā gadu simtenī (3.–32. lpp.); Divu zviedru laiku Vidzemes kadastru jubileja (33.–43. lpp.); Vidzemes zviedru laiku finances (44.–86. lpp.); Latvju zemnieka brīvības izredzes Kārļa XI laikā (87.–126. lpp.); Kurzemes hercoga Jēkaba saimnieciskie pasākumi Dānijā (127.–144. lpp.); Dažas Rīgas tirdzniecības parašas 17. un 18. gadu simtenī (145.–176. lpp.).
- ²⁸ Dunsdorfs. Latviešu zemnieka turība septiņpadsmitā gadu simtenī; Dunsdorfs. Latvju zemnieka brīvības izredzes Kārļa XI laikā.
- ²⁹ Par zviedru varas Vidzemē īstenotās agrārpolitikas vērtējumiem latviešu historiogrāfijā un to nozīmi Latvijas vēstures koncepcijā sk.: Ilgvars Mišāns (2012). *Labie laiki? Sliktie laiki? Zviedru laiki Latvijas historiogrāfijā kopš 1918. gada*. No: Mišāns. *Klio Latvijā*, 27.–38. lpp. (E. Dunsdorfa uzskatu vērtējums: 31., 34.–35. lpp.).
- ³⁰ Dunsdorfs, Spekke. *Latvijas vēsture, 1500–1600*, 16.–17. lpp.
- ³¹ Turpat, 100.–105. lpp.
- ³² Sal., piemēram, autora norādes uz savu nolūku saprast Latvijas vēsturi kā Eiropas vēstures sastāvdaļu un parādīt vietējo politisko norišu atkarību no Eiropas spēku konstelācijas, datu salīdzinājumu par iedzīvotāju skaitu vai par kārtām Latvijas teritorijā ar analogiem rādītājiem no citiem Eiropas reģioniem, uzmanības pievēršanu Rīgas tirdzniecības ciešajai kop-sakarībai ar saimniecības un politikas stāvokli Baltijas jūras reģionā un Eiropā kopumā – Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1600–1710*, 9., 175.–181., 201.–220. lpp.; Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1710–1800*, 13., 473.–481. lpp.
- ³³ Dunsdorfs, Spekke. *Latvijas vēsture, 1500–1600*, 20., 22.–24. lpp.
- ³⁴ Turpat, 207., 516., 558.–562. lpp.

- ³⁵ Turpat, 282.–334. lpp.
- ³⁶ Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1600–1710*, 123. lpp.
- ³⁷ Dunsdorfs, Spekke. *Latvijas vēsture, 1500–1600*, 552. lpp.
- ³⁸ Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1600–1710*, 172. lpp.
- ³⁹ Turpat, 173. lpp.
- ⁴⁰ Edgars Dunsdorfs (1986). *Lielvidzemes kartes (17. un 18. gadsimtenī)*. Melburna: Kārļa Zariņa fonds, 5. lpp.
- ⁴¹ Misāns. Akademische Geschichtsschreibung in Lettland, S. 377.
- ⁴² Sal., piemēram: Arnolds Spekke (2003, pirmpublicējums 1948). *Latvijas vēsture. Latvju tautas likteņcīņas Eiropas krustceļos*. Rīga: Jumava (Stokholma), 169. lpp.
- ⁴³ Dunsdorfs, Spekke. *Latvijas vēsture, 1500–1600*, 9.–10. lpp.; sal.: Turpat, 207. lpp.; Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1600–1710*, 9. lpp.
- ⁴⁴ Piemēram: Dunsdorfs, Spekke. *Latvijas vēsture, 1500–1600*, apakšnodaļas “Latviešu politiskais svars” (38.–42. lpp.), “Latviešu pašvaldība” (43.–49. lpp.), “Latviešu karavīru loma Pletenberga spēkos” (67.–73. lpp.), “Latvieši Livonijas kara pēdējā posmā “ (172.–184. lpp.) u.c.
- ⁴⁵ Sk. 10. atsauci.
- ⁴⁶ Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1600–1710*, 9. lpp.
- ⁴⁷ 18. gadsimtam veltītajā Latvijas vēstures sējumā kultūras tematika ir ietilpināta sociālajai un saimniecības vēsturei veltītajā nodaļā. Autors šo izvēli tuvāk nepaskaidro.
- ⁴⁸ Piemēram, vienkopus raksturojot dižciltīgo statusu un sastāvu vai atainojot lauku saimniecību struktūras dinamiku muižas nostiprināšanās laikā dažādās Latvijas teritorijas daļās, tiek iegūts pārskats par parādības principiālajām tendencēm. Sk.: Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1600–1710*, 201.–220. lpp.; Dunsdorfs. *Latvijas vēsture, 1710–1800*, 338.–363. lpp.

THE TOPIC OF THE EARLY MODERNISATION IN EDGARS DUNSDORFS' WORKS

Valda Kļava

Dr. hist., associated professor at the Faculty of History and Philosophy, University of Latvia.

Scientific interests: history of the early modern times in the Baltic Sea region, historiography of the early modern times in Latvia.

The present article analyses the studies by the famous Latvian historian Edgars Dunsdorfs (1904–2002), most of which are devoted to the economy of Vidzeme in the 17th century. Dunsdorfs' approach to source materials

and his evaluation of the processes of the analysed period in the Latvian history are viewed within the context of the topicalities of the global historiography of the period and the modernisation theory applicable to the early period of modern times. It is concluded that Dunsdorfs, unlike most Latvian historians, has reflected the modernisation manifestations in the economy of the early modern times and emphasised their relationship with the modern trends in politics by using rich source materials. This should be viewed as a contribution to the internationalisation of the Latvian history science.

Key words: history of Latvia, early modern times, modernisation, Edgars Dunsdorfs, historiography.

Summary

The most important works by the famous Latvian historian Edgars Dunsdorfs (1904–2002) are devoted to the history of the early modern times in Latvia. There are several extensive publications of the source materials on the 17th century economy including cartographic materials, publications accompanied by analytical comments, three volumes of the history of Latvia and a range of scientific articles. The contribution by Dunsdorfs to the research of the 16th–18th century history of Latvia has maintained its special importance until now due to quality of its content. The special value of these studies is based on the very rich source material used by the author and not fully approbated until now and on his method of presentation encouraging a detailed analysis of the source materials and comparative evaluation of the phenomena of the history of Latvia within the context of the history of the Baltic Sea region. Dunsdorfs' works are still widely used in the studies and research into the 16th–18th century history of Latvia. Dunsdorfs' unique role in the Latvian historiography encourages paying particular attention to the author's view regarding various topical history issues.

The concept of modernisation developed at the end of the 19th and in the beginning of the 20th century serving for understanding the essence and the most important characteristics of the period which is of particular importance for the interpretation of the history of the early modern times. Dunsdorfs' attitude to the manifestations of modernisation in the history of Latvia of the early modern times deserves special attention because Latvian historiography in the 1930s

in Latvia and in the second half of the century in exile, which was the period of Dunsdorfs' academic activity, i.e. the prevailing trend of subjecting the interpretation of history to the national interests, did not allow paying sufficient attention to the manifestations of modernisation in the 16th–18th century history of Latvia and adequate reflection of their importance in the formation of the features characteristic of the period.

Dunsdorfs by his works brought new trends in Latvian historiography regarding the interpretation of the 16th–18th century in the history of Latvia. His studies are simultaneously focused on both the very accurate reflection of source data and the evaluation of the interrelationship presented by these data. They clearly attest that the modernisation trends characteristic of Europe of that period clearly manifested themselves in the economy in the territory of Latvia during the 17th century: the impact by targeted policy towards national economy, dynamic economic development, trade development and the emancipation of the finances, regional specialisation. Dunsdorfs presented a Vidzeme manor as an economic entity changing with the time and experiencing the impact of the modernisation processes in the 17th century and demonstrated the impact caused by these processes upon the Latvian farmers by changing the conditions of their lives. However, Dunsdorfs started using the term “modern” and referring to the modernisation theory as late as in the works published at the second half of the 20th century in exile. Generally it can be seen that in his works on the 16th–18th century history of Latvia Dunsdorfs both referred to the modernisation processes and offered the source materials and their analysis describing in depth these processes.

It is important to note that Dunsdorfs, similarly to other Latvian historians in Latvia of the period between the wars and later in exile, set his task as reflecting the historical fates of the Latvian nation which is also clearly defined in the volumes of the history of Latvia. However, in his case the nationally focused interpretation of history did not prevent him to turn to the modernising changes experienced in the territory of Latvia during the early modern times. Quite to the contrary, the wish to distinguish the Latvian nation encouraged the author to refuse the division of the 16th–18th century history of Latvia based on the principle of the political authority, i.e. in the “Ger-

man”, “Polish”, “Swedish” and “Russian” times, adopted in the Latvian historiography until then, which was among the reasons disturbing the perception of the early modern period as a unity and seeing the essence of its nature. He grouped the materials on the history of Latvia of this period in chapters devoted to the political, economical and cultural development by emphasising the trends typical for the period within this framework. This, as well as the methods of presenting materials used in Dunsdorfs’ works help to see the common features in the history of this period in Latvia, the Baltic Sea region and Europe as a whole.

Dunsdorfs successfully combined the particularly emphasised interest in the history of the Latvian nation with the interpretation of the early modern times topical during his period. His studies provide rich materials about the manifestations of the early modernisation in the 16th–18th century history of Latvia, in particular, about the development of the economics. By this Dunsdorfs contributed to the approximation of the interpretation of the history of Latvia of the early modern times represented in the Latvian historiography to the interpretation of the period accepted in the global history science.